

ETALEREN OF VERTELLEN?

Black Box White Cube vs Engaging Spaces

PETER VAN KESTER

PS One, New York:
expositie als openbare ruimte.
foto: PS One

Onlangs verschenen twee interessante publicaties over exposeren en architectuur. *Engaging Spaces* bundelt 15 jaar tentoonstellingsontwerp van bureau Kossmann.dejong. *Beyond the black box and the white cube* van adviesbureau LAgroupleit een vernieuwende, meer open theater- en museumarchitectuur.

Wat vinden tentoonstellingsarchitect Herman Kossmann en Johan Idema, conceptontwikkelaar bij LAgroupleit, van elkaars opvattingen?

Tentoonstellingspresentaties van Kossmann.dejong zijn altijd een belevenis. Zij vertellen een spannend verhaal, waarin licht, beeld en geluid experimenteel worden ingezet. De ontwerpers zien zichzelf als regisseurs van een veelzijdig, multidisciplinair proces, vergelijkbaar met dat in de film- en theaterwereld. Hun presentaties, met hoogtepunten als het Dolhuys in Haarlem, Hendrik Wijdeveld in het Nederlands Architectuur Instituut (NAi), tentoonstellingen in de Nieuwe Kerk en het reusachtige Urbanian Pavilion in Sjanghai afgelopen zomer, zijn zintuiglijke, ruimtelijke ervaringen.

Daarom verwijst de titel van hun boek *Engaging spaces - Exhibition Design Explored* niet alleen naar hoe zij de tentoonstellingsruimte 'veroveren', maar ook naar die ruimte zelf en het effect dat de expositie op de bezoekers heeft. Lezenswaardige, soms wat intellectualistische artikelen verantwoorden de rijke tentoonstellingspraktijk van Kossmann.dejong. Uiterlijk oogt het boek als een tentoonstelling: mooi geïllustreerd met

foto's, informatieve tekeningen en plattegronden. Zo begrijpt en beleeft de lezer hun projecten. Het fenomeen 'verhalende exposities' zou terugvoeren tot de gotische kathedralen waar de gelovige het Bijbelverhaal verbeeld zag in het godshuis zelf. Iets wat Kossmann.dejong trouwens recentelijk ook deed met gedurfde, multiculturele installaties in de Laurenskerk in Rotterdam.

Verder beschrijft het boek de – vermeende – crisis in musea die niet langer tempels van hogere cultuur zijn, maar socialer en collectiever moeten worden. Om meer publiek te trekken richten zij zich op interactieve middelen, grotere museumhoreca en winkels, wat het maken van tentoonstellingen dreigt te verdringen.

Meer verhaal dan functie

Johan Idema, met Roel van Herpt auteur van *Beyond the black box and the white cube*, beaamt deze ontwikkeling. Hij constateert zelfs dat

Urbanian Pavilion, Sjanghai, 2010:
zintuiglijke, ruimtelijke ervaringen over stadsleven,
ontwerp Kossmann.dejong,
foto: Thijs Wolzak

achter de huidige financiële crisis een tweede crisis schuil gaat: die van de legitimatie. 'Musea en theaters moeten meer eigen inkomsten genereren en de band met hun publiek versterken. Bezoekers op hun beurt willen meer afwisseling, beleving en een comfortabel, informeel museum. Deze trends leiden tot nieuwe eisen aan de architectuur, maar directies doen hier weinig mee. Als zij nieuwbouwplannen ontwikkelen, concentreren zij zich vooral op een mooie ruimte. Wat daarbuiten gebeurt, verwaarlozen zij terwijl daar enorme kansen liggen.'

Musea en theaters zouden, zo vindt Idema, net zo verleidelijk moeten zijn als winkels en restaurants zodat mensen er graag de hele dag verblijven. Of musea zouden onderdeel van een straat moeten worden zoals binnenkort staat te gebeuren in het Museum aan de Stroom (MAS) in Antwerpen. Hier loopt de openbare straat in het gebouw door, vergelijkbaar met de Schuttersgalerij in het Amsterdams Historisch Museum, nu het Amsterdam Museum [red].

Ook Herman Kossmann kan zich daarin vinden, maar 'toch vinden wij dat architecten te veel vanuit de functie denken. Ze zouden de gebruikers meer als publiek moeten benaderen. Werken met licht, geur en geluid om een rijk en spannend verhaal te vertellen. Stel je voor hoe dat de inrichting van een groot ziekenhuis of bejaardentehuis kan veranderen. En waarom moet je altijd met een vast gebouw willen werken?'

Idema zoekt de gewenste veelzijdigheid in actieve randprogrammering: horeca en winkels met eigen openingstijden, en waarom geen crèches of zelfs trouwkamers om publiek binnen te halen? Met banieren, verlichting en gevelprojecties maak je gebouwen tot een effectief marketinginstrument.

Benut de directe openbare ruimte als etalage voor je instituut. Het publiek vindt het leuk om te zien hoe iets wordt gemaakt. Restaurants werken al jaren met open keukens, waarom zouden theaters en musea dan niet vaker repetities of de opbouw van tentoonstellingen kunnen tonen?

Deels is deze ontwikkeling al gaande, tijdelijke restauratie- of kunstenaarsateliers in musea – in het Van Abbe bijvoorbeeld – maar het blijft vaak te voorzichtig. Idema: 'De techniek maakt het mogelijk grote, transparante gevels te maken, maar transparantie is geen doel op zich. Zo'n gevel wordt pas interessant als je er iets achter laat gebeuren en de passant verleidt. Neem de verbouwde foyer van de Rotterdamse Schouwburg. Die is nu geschikt voor debatten en kleine voorstellingen.' Musea tonen echter nauwelijks wie ze zijn. De kunst wordt te vaak weggestopt in gesloten witte en zwarte dozen, terwijl een werkelijk nieuw gebouw – letterlijk en figuurlijk – kan leiden tot een nieuwe culturele instelling.

Denken en kijken wordt doen

We zijn van een 'netvlietijdperk' – kijken – overgegaan naar een 'hersentijdperk' – denken – en bewegen ons nu richting 'handentijdperk' – doen – stellen Idema en Van Herpt. Ook Kossmann herkent dat: 'Mensen zijn de afgelopen 50 jaar anders gaan kijken. De bezoeker die teksten leest en objecten bestudeert met zijn handen op de rug, is aan het verdwijnen. Net als de rationele eenzijdigheid van veel presentaties. Bezoekers willen participeren, hun mening geven. Er is grote behoefte aan interactiviteit. Voor het Historisches Museum Frankfurt gaan wij bezoekers vragen via multimedia hun favoriete plek in de stad achter te laten. Anderen kunnen daarop reageren. Zo kan een niet eerder gezien Frankfurt ontstaan. Jongere kijkers nemen sneller op en brengen andere bagage mee, fragmentarischer misschien. Maar ook snelle kijkers kun je met negentiende-eeuwse procedés boeien. Wij geloven in een combinatie van oude en nieuwe technieken.

Bezoekers willen meer
afwisseling, beleving
en een comfortabel,
informeel museum.

Ik begrijp het verlangen naar opener gebouwen, maar wij zijn soms erg blij juist in een "zwarte doos" te kunnen werken, zeker wanneer een expositie concentratie vereist. Architecten dromen graag over monumentale ruimten, met daglicht en veel trappen, maar dat is niet altijd ideaal.

Het nieuwe MAXXI Museum van Zaha Hadid in Rome is zo'n typisch architectenmuseum dat uit één doorlopende route lijkt te bestaan. Indrukwekkend, maar is het ook geschikt om er kunst te presenteren?' Johan Idema beaamt dit: 'Doordat de ruimten daar niet goed van elkaar gescheiden zijn, komen de verschillende snelheden – het kijken naar kunst en horeca – niet goed samen.'

Doos en kubus

Beyond the black box and the white cube, de publicatie van LAgrou, houdt doelbewust het midden tussen een studie en een pleidooi. Het staat vol stimulerende aanbevelingen, geïllustreerd met een keur aan veelal buitenlandse voorbeelden. Behartigenswaardig is wat erin staat over de openbare ruimte in Nederland. Die slinkt, versobert en commercialiseert, maar is ondertussen wel belangrijk voor het functioneren van een goed openbaar leven. Theaters en musea zouden hieraan een steentje kunnen bijdragen. Idema: 'De gebouwen vormen eerder een hindernis dan een stimulans bij het tegemoetkomen aan de nieuwe publiekswensen. Bij de presentatie van ons boek bleken veel directeuren onze voorbeelden nauwelijks te kennen. Blijkbaar oriënteren zij zich te weinig terwijl een groot aantal bouwprojecten op stapel staat! Conventionele theaters en musea hebben beslist bestaansrecht, maar nu lijkt de balans zoek. Misschien is het beter minder theaters en musea neer te zetten, maar laten we die wel bijzonderder maken.'

▲

□ SUMMARY

museumvereniging.nl/publicaties/museumvisie/english

Kossmann.dejong, Suzanne Mulder, Frank den Oudsten

ENGAGING SPACES – EXHIBITION DESIGN EXPLORED

Frame publishers, Amsterdam 2010

€ 34,95

ISBN 978 90 77174 40 1

Johan Idema en Roel van Herpt

BEYOND THE BLACK BOX AND THE WHITE CUBE

LAgrou, Amsterdam 2010

€ 37,69

[Via LAgrou.nl](http://ViaLAgrou.nl)

ISBN 978 94 90534 028